

Nyelvrontó tankönyvekről

(részlet a *Magiszter* folyóiratban, 2005 tavaszán megjelent írásból)

I. KÖRNYEZETISMERET, tankönyv a II. osztály számára,
Aramis, 2004

A tanulóknak szánt szöveg a 4. oldalon kezdődik, induljunk hát innen: „*Alina és Cătălin halászni voltak a Duna-Deltában. Megcsodálták a pelikánokat, battyukat és más madarakat.*”

Mivel a helyesírási hibák nagy számban találhatók az egész tankönyvben (itt: *battyu* → *battyú*, *Duna-Delta* → *Duna-delta*), ezekkel a továbbiakban nem foglalkozunk. A szövegrészletben *Alina és Cătălin* indul halászni, ám találkozhatunk *Dana*-val, *Doru*-val, *Nelu*-val, *Bogdan*-nal, *Titel*-lel és *Nicu*-val, tehát csupa román keresztnévű gyermekkel, ők fürödnek, ők szedik a gyümölcsöt, keresik a rókaljukat, és természetesen velük van *Azorel* is, a kutya. Találunk olyan keresztnévet is, amelynek a magyar nyelvben is van megfelelője (*Maria* → *Mária*), a fordító azonban kitart az egységesség elve mellett, és következetesen *Mariá*-t ír.

Ennyi kín után az 5. oldalon végre fellélegezhet a tanuló, mert *Felüdítő tevékenység* következik: „*Hallgatók meg, majd tanuljátok meg D.G. Kiriác Országom című dalát.*”

Kell is a lazítás, hisz a lecke (az 1. egység) új földrajzi fogalmak megtanulását tűzte ki célul: „*A hegy és a mező domborzati formák.*” Ha a diák ezt így tanulja meg, akkor a *Román-alföld* helyett *Román-mező*-t fog mondani. A fordító is érezhette, hogy a *mező* nem a legmegfelelőbb, így a továbbiakban az *alföld* szó magyar változataként felváltva használja a *mezőség* és a *mező* terminusokat: „*A mező alacsony domborzati forma. A mezőségi zónák erdeiben hársakat, akácfaakat, nyírfákat, bokrokat, virágokat, fűvet találunk. A rágcsálók főként a mezőségben élnek, a gabonátáblákban.*” Ez már a 9. lapon olvasható. Írjuk át a szöveg stílusában: a 9. lapban.

A 2. egység szövegében a tanuló a növények nevének népnyelvi változataival ismerkedik: a *paszulyaszár*-ral és a *murokgyökérrel*. Itt, ebben a *nyelvi környezetben* zavarólag hat a *burgonyaszár*, a másik két név mellett jobban hangzana a *pityókaszár*. Míután a tanulók „felüdítő tevékenységként” megtanulhatják és elénekelhetik Corneliu Mareş *Copăcelul* című dalát, a 15. lapon egy szép verssel is megismerkedhetnek, ennek most csak az első strófáját idézzük:

„A petrezselyem
Irta Vladimir Pop Mărcanu

Zsenge petrezselyemzöld!
Bölcsője a puha föld?
Büszkén emelkedik, nyalka
Fehérbőrű legény fajta.
...”

Tehát a petrezselyemzöld fehér bőrű legény. Nem néger, nem mulatt és nem nő! Ez a néhány sor a központosítás tanítására is alkalmas. Megtanulhatjuk, hova kell a felkiáltójel, hova kérdőjel, és hová nem tesszünk vesszőt.

A 3. egységben már az állatvilág kerül előtérbe: „*Az állat testének alkotóelemei állatonként különböznek.*” A szerző valószínűleg azt akarta mondani, hogy az állatok nem *csereszabatosak*, mint a gépek.

A tankönyv módszertani eszköztárában a *drámapedagógia* elemei is föllelhetők: „*Szerep-játék*” cím alatt (5. egység, 47. lap) a kisdíjakoknak a következő dialógust kell rögtönözniük: „*Képzeltetek el egy beszélgetést a seprű és a porszívó között.*”

A szerzők szólásokkal, közmondásokkal, találós kérdésekkel is élénkebbé varázsolják az amúgy sem unalmas szöveget:

„*Ki az, aki oly ravasz, hogy
Abol eljár tyúk, kakas fogy?*”

A kakast fogyasztó tyúkokra (1. egység, 7. lap) a biológiakönyvekben nem találunk magyarázatot. Ezek nem valami szárnyas amazonok, inkább egyszerű tojók, a kakaspusztításra pedig azért kerülhetett sor,

mert (valószínűleg itt is, mint a fordításban készült tankönyvekben nagyon sok esetben) a fordító a vesszőt oda tette (illetve nem tette), ahol a román szövegben is volt (vagy hiányzott).

És ha a tisztelt olvasó eddig még nem győződött meg arról, hogy a tankönyv megfelel a kisiskolás sajtós (magyar) nyelvi és kulturális környezetének, talán meggyőzheti erről az *Allatok* fejezetből kiragadott közmondás: „*A farkas megváltoztatja a szőrét, de a szokását nem.*”

Úgy tűnik, hogy a minisztérium illetékesei sem, mert a tankönyvet engedélyezték, oktatásra alkalmasnak találták, és számos tiltakozás ellenére sem vonták vissza a magyar tannyelvű iskolákból.

Tiltakozásban, a hibás tartalmú, nyelvezetű könyvek visszavonását kérő, követelő nyilatkozatban nem volt hiány. Kérték ezt tanítók, tanárok, szülők és nagyszülők, hivatalos levélben a pedagógus szövetség elnöke, a tankönyvtanács kuratóriuma, ám a kérés pusztába kiáltott szó maradt. Volt ugyan egy nagyon „diplomatikusan” megfogalmazott (és nyelviileg helytelen, néhol érthetetlen, zavaros) válasz, melyben a minisztérium kisebbségi vezérigazgatósága (dr. Murvai László vezérigazgató) közli a visszavonást sürgetőkkel (idézzük):

„...*Procesul de traducere a manualelor din limba romana (cls. I; a- II-a; a IX si a Xa) a fost inregistrat cu 5 – 6 saptamani .*

Acest fapt a fost determinat de intarzierea procesului de distribuire a acestor manuale .

Manuale traduse in limba maghiara si contractate de M.E.d.C. au inceput sa intre in posesia elevilor incepand cu data de 15 dec. 2004.

Mentionam ca, M.E.d.C. a alocat in vederea realizarii acestor traduceri suma de 27,5 miliarde lei.

M.E.d.C. va lua in considerare, pe viitor sugestiile pe care le formulati privind organizarea licitatiilor de achizitionare a manualelor noi.

Va multumim, ...”

Az idézetet igyekeztünk betűre, leütésre pontosan visszaadni, tehát a román ékezetes betűk, a befejezetlen, értelmetlen mondatok nem a levél gépelésekor kerültek a szövegbe, szerencsére a magyar tanulóknak nem ebből a levélből kell tanulniuk a román nyelvet.

A levél nem válaszol az alapkérésre, a hibás tankönyvek visszavonására, azt ígéri viszont, hogy figyelembe veszik a tankönyvek licitációjakor a tiltakozók kérését. Nos, ez megtörtént: tavasszal már nem volt gond a liciten, a középiskolai magyar nyelvű könyveket felajánlókat szépen hazaküldték.

Folytassuk most középiskolai tankönyvek lefordított szövegéből kiragadott idézetekkel.

II. TÖRTÉNELEM, tankönyv a IX. osztály számára, Editura Didactică și Pedagogică – CORVIN KIADÓ, 2004

Erről a középiskolai tankönyvről készült recenzió már megjelent a *Magiszterben*, ezért csak néhány mondatot idézünk a könyvből.

„*A városok, alapítva [...] amikor biztonságosabb volt a hajózás és vagyont is könnyen lehetett szerezni, letelepedtek a partra és körbevették magukat falakkal; elfoglalták a földszorosokat, úgy a kereskedelem folytatása miatt, mint, hogy erősebbek legyenek szomszédaikkal szemben. A városok [...], úgy a szigeteken, mint a kontinensen lévőek, a kalózkodás miatt [...] a parttól távolabb épültek [...]. Ezért, a mai napig a városok a víztől távolabb, fennebb helyezkednek el.”*

A tanuló feladata: „*A szövegből kiindulva, részletezzétek, hogy milyen helyekre építették a görögök a városaikat!”*

Ismerjük el, hogy nem könnyű feladat! Az első látásra helyesnek tűnő válasz: *a part mellé és attól távolabb építették a városokat.* Tehát mindenüvé, ahol hely volt. Ha viszont figyelmesebben elolvassuk a szöveget, kiderül, hogy a városok a part mellé csak letelepedtek (biztosan rövidebb pihenőre), épülni távolabb épültek. A mai napig. Ezért nem találjuk meg a tengert Athén közelében?

A földrajzi helynevek ebben a tankönyvben is „*sajátosak*” (idézzük a nyelvtanilag is figyelemre méltó mondatot, 14. lap): „*A nyugat-kárpáti dákok az aranyat bányászásk és dolgozzák fel.*” A nyugat-kárpáti tájegység említése azért tanulságos, mert ennek a hegyvidéknek már eddig is számos változata él(t) a magyar nyelvben, most sikerült ezt gazdagítanunk egy *eredeti tükörfordítással.* A *Munții Apuseni* többnyire a *Nyugati-Kárpátok*

nevet viselte a hazai földrajztankönyvekben, talán azért, mert az ország nyugati részén fekszik. Az új magyar nagylexikon három megnevezést ad: *Erdélyi-peremhegység* (ilyen címszó alatt találjuk meg a lexikonban), *Erdélyi-szigethegység*, illetve *Erdélyi-középhegység*. Vajon mit hoz a jövő? Lesz-e még újabb neve ennek a szép vidéknek? És használni fogják-e a magyar nevet az erdélyi magyar földrajz- és történelemtanárok?

Az előző példákban már találkozhattunk a *megszemélyesítés* néhány egyszerűbben megfejthető példájával (*a városok ... körbevették magukat falakkal; a porszíró és a seprű beszélget* stb.). Válasszunk ki most egy *talányosabbat* a történelemtankönyvünkéből (57. lap): „*Orhon feljegyzései a török népek szerepéről és a követendő politikáról*”. A megfejtéshez ismét a *Magyar Nagylexikon* segítségéhez folyamodunk (XI. kötet, 200. lap) *Orhon: folyó Belső-Ázsiában, É-Mongóliában*. Mivel a folyó nem készít feljegyzéseket, gyanakodhatunk, hogy a szerző az *orhoni feliratok* valamelyikét adta meg az idézet forrásaként.

A tankönyv tartalmi minősítéséről már olvashattunk a *Magiszter* téli számában Vincze Zoltán tanár úr jóvoltából, most tehát erre nem térünk ki, azt azonban elmondhatjuk, hogy ebből a tankönyvből sem tanulhat saját népéről, nemzetéről a magyar középiskolás.

III. BIÓLOGIA, tankönyv a IX. osztály számára, Aramis, 2004

Az új középiskolás biológia-tankönyvről már a fedőlapon olvasható cím is sokat elárul: *Biológia, tankönyv* (!) A tankönyv szövegét Kiss Éva ny. biológus tanár próbálta „*megfejteni*”, ragadjunk ki néhány sort a véleményezéséből.

„Ha a szerzők azt tűzték volna ki célul, hogy hogyan lehet egy tantárgyat megutáltatni a tanulókkal, akkor ez a tankönyv iskolapéldául szolgálhatna. A tankönyv a szerzők, a fordító és a kiadó közös ‘remekműve’.

Nehéz fordítást véleményezni az eredeti román szöveg ismerete nélkül, ugyanis nehézkes, rossz szöveget jól fordítani nagyon hálátlan feladat. Annyi a fordításból is kitűnik, hogy az eredeti szöveg tudományos adatokkal túlterhelt. A tankönyv minden oldalán nyüzsögnek a szakkifejezések, amelyeknek a magyarázata elmarad. Például:

‘*Alakjuk szerint a sejtek két csoportba oszthatók: izodiametrikus (parenchimatikus) és heterodiametrikus (prozenchimatikus).*’

Honnan tudja a tanuló, hogy ez mit jelent? Vagy:

‘*A sejtmembránok jelenlétükkel megakadályozzák a sejtsejtszervecskében ugyanabban az időben lejátszódó kémiai folyamatok interferenciáját.*’

A fordítás tükörfordítás, ezért a szöveg gyakran magyartalan, nehézkes. Nyelvtani hibák is előfordulnak: az alany egyes számban, az állítmány többes számban van, vagy fordítva. Egy-egy hibás szakkifejezés is föllelhető: *plazmodezma* helyett *plazmodezmosz*.

A legnagyobb felelőtlenség a kiadó munkáját illeti. Nem szabad megengedni, hogy magyar könyvet olyan műszaki szerkesztők készítsenek, akik nem tudnak magyarul: elfordul, öröklődés, az élővilágban, befuzodás stb. Gén helyett gél szerepel. A sorvégi elválasztásokban is sok a hiba.

A tankönyvet – véleményem szerint – ki kellene vonni a forgalomból.

Ezt kérte az *Erdélyi Tankönyvtanács* kuratóriuma is: vonják ki az iskolákból a hibás tankönyveket. A felsorolásban szerepelt az elsősök számára készített matematikakönyv is. Arról, hogy miért nem tanácsos ezt a tankönyvet az írni, olvasni tanuló gyermekek kezébe adni, Baka Judit ny. tanítónő írt. Az ő véleményezéséből is idézünk:

IV. MATEMATIKA, tankönyv az I. osztály számára, Aramis, 2004

1. A könyv tartalmát tekintve:

– Törzsanyaga nagy részben megfelel a 2004-ben kiadott Tanterv előírásának.

– Gyakorlati és feladatai nem követik a tanulók életkori sajátosságait, jóval alul maradnak a 6-7 éves kornak megfelelő követelményekhez képest.

- Mindössze 60 leckét tartalmaz 112 oldalon. Így természetesen nem biztosíthatja az önálló vagy a differenciált munkát. Előnye abban áll, hogy sok gyakorlata csoportmunkát igényel. A tankönyvet feltelezhetően kiegészíti egy munkafüzet, ám ez a magyar nyelven tanuló gyermekhez nem jutott el. Így ez a tankönyv nem alkalmazható sem osztatlan, sem részben osztott iskolában, holott ismert tény, hogy a legtöbb magyar gyermek ilyen iskolában sajátítja el a matematika alapjait.
- Gyakran előfordul, hogy utasításai érthetetlenek, például a 109. lapon levő gyakorlatok. A 72. lapon ez áll: *‘Színezd az utat zöldre 20-tól 20-ig, pirosra 15-től 15-ig, sárgára 17-től 17-ig.’* Nem érthető az 50., 53., 57. lapon levő gyakorlatok sem.
- A 2-es számjegyek írása nem felel meg az előírásoknak.

2. A tankönyv nyelvezete és helyesírása

a) Gyakori hibák

- A fejezetek számozása nem követi a magyar helyesírás szabályait: a *sorszámnevek* helyett *tőszámnevek* vannak.
- A különböző oldalakon megjelenő gyakorlatok és feladatok sorszámozása is helytelen.
- A fejlécben szerepel a *Célkritikák* rovat is, de helyette a könyv oldalszámai szerepelnek.
- A tartalomjegyzékben helytelen a névelő használata: **a** helyett **az** jelenik meg: *Az 2-es ... , Az 3-as..., Az 4-es..., Az 6-os..., Az 7-es..., Az 8-as..., Az 9-es..., Az 10-es szám.*
- Ugyancsak a tartalomjegyzékben több cím is kisbetűvel szerepel: olvasás, írás, összehasonlítás.
- A lecke címe nem az, amit a tartalomjegyzék tartalmaz. (Például: a jegyzék szerint a 71. oldalon a természetes számok összeadása és kivonása, valamint szöveges feladatok megoldása szerepel, holott ezen a lapon egyetlen kivonás sincs, csakis szöveges feladatok vannak.
- Túl gyakran szerepelnek a *-nál, -nél* ragok: *a műveletek elvégzésénél, az osztályozásnál, a méréseknél* stb.
- Több lapon is *ő* és *ü* szerepel az *ó* és *ú* helyett (például a 40. és 41. lapon).
- Számlálj (vagy írj) növekvő (csökkenő) sorrendbe (sorrendben helyett).
- A feladatok, illetve a gyakorlatok hol számozással, hol anélkül szerepelnek.
- Zavart okoz a könyvben, hogy maradtak román rövidítések is, például: *ZU ÉS Z KIVONÁSÁT VÉGZEM* (lásd a 69. lapon).
- A szöveges feladatok vázlaiban a mondatértékű szócsoportok után nincs írásjel a 79., 86., 95., 99. lapon. Például: *Mátyásnak volt ___ könyve* után nincs pont.
- Több esetben is előfordul olyan utasítás, amelyet a gyermek nem tud megoldani, mert a tanterv szerint a megoldáshoz szükséges ismereteket nem kell tanítani.

